

บทที่ 3
วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการพรรณนาและวิเคราะห์ควบคู่กันไป (Descriptive and Analytical) เป็นการศึกษาบทบาทผู้นำชุมชนในระดับท้องถิ่น ตามนโยบายของแผนพัฒนาชุมชน อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านแม่ปะ และหมู่บ้านแม่ฮาน โดยดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

- ขั้นที่ 1 การศึกษาและรวบรวมความรู้เกี่ยวกับบทบาทของผู้นำชุมชนในระดับท้องถิ่นต่อการพัฒนาชุมชน
- ขั้นที่ 2 การศึกษาและสำรวจกลุ่มประชากร
- ขั้นที่ 3 การสร้างและเตรียมเครื่องมือสำหรับการวิจัย
- ขั้นที่ 4 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ขั้นที่ 5 การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาและรวบรวมความรู้เกี่ยวกับบทบาทของผู้นำชุมชนในระดับท้องถิ่นต่อการพัฒนาชุมชน

ผู้วิจัยได้ศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลอย่างสมบูรณ์มากที่สุด เกี่ยวกับบทบาทของผู้นำชุมชนในระดับท้องถิ่น ต่อการพัฒนาชุมชน โดยผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากเอกสารอ้างอิง ตำรา ผลงานการวิจัย และบทความต่าง ๆ ในห้องสมุดรัฐศาสตร์ ห้องสมุดครุศาสตร์ ห้องสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ห้องสมุดมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหิดล ห้องสมุดกรมการศึกษานอกโรงเรียน ห้องสมุดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ และห้องสมุดสหวิทยาลัยล้านนา จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งช่วยให้ได้เป็นพื้นฐานความรู้บทบาทของผู้นำที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาบทบาทผู้นำและยังเป็นแนวทางในการวางแผนงานการศึกษาวิจัยชุมชนในระดับท้องถิ่นต่อไป

การศึกษาและสำรวจกลุ่มประชากร

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ โดยคัดเลือกจาก

1.1 หมู่บ้านที่ถูกจัดอันดับของการเร่งรัดพัฒนาอันดับที่ 3 ซึ่งถือว่าเป็นหมู่บ้านที่พัฒนาแล้วตามผลการประเมินหมู่บ้านของกรมพัฒนาชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2533 ซึ่งมีเพียงหมู่บ้านเดียวกัน คือ หมู่บ้านแม่ฮาน

1.2 หมู่บ้านที่ถูกจัดอันดับของการเร่งรัดพัฒนาอันดับที่ 1 ซึ่งมีอยู่ถึง 15 หมู่บ้านด้วยกัน โดยผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสุ่มกลุ่มหมู่บ้านดังกล่าวมาเพียง 1 หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านแม่ปะ ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสุ่มแบบธรรมดา (Sample Random Sampling) (อ้างถึงใน ประคอง กรรณสูต, 2529) โดยวิธีการจับฉลาก 1 หมู่บ้าน

2. กลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัย คือ

ผู้นำท้องถิ่นที่อยู่ในหมู่บ้านแม่ปะ และหมู่บ้านฮาน ซึ่งเป็นผู้นำท้องถิ่นที่อยู่ในรูปของ คณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) ที่ได้รับการเลือกตั้งจากประชาชนหรือจากที่ได้รับการแต่งตั้งจากทางราชการ และทางราชการได้ออกหนังสือแต่งตั้งไว้เป็นหลักฐานว่าเป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 12 คน รวมทั้งสิ้น 24 คน ซึ่งประกอบไปด้วย

ผู้ใหญ่บ้าน	2 คน
ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	4 คน
ผู้ทรงคุณวุฒิ	2 คน
ตัวแทนกลุ่มแม่บ้าน/พ่อบ้าน	2 คน
ตัวแทนกลุ่มหนุ่มสาว	2 คน
กรรมการ	12 คน
รวม	24 คน

3. กลุ่มประชากรที่ศึกษาจะแยกเป็น 2 ประเภท คือ กลุ่มประชากรที่ได้รับการคัดเลือกจากประชาชน และกลุ่มประชากรที่ได้รับการคัดเลือกและได้รับการแต่งตั้งจากทางราชการ โดยออกเป็นหนังสือรับรองไว้เป็นหลักฐาน แล้วที่เป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) ดังรายละเอียดที่แสดงไว้ในตารางที่ 1

ตารางที่ 4 จำนวนกลุ่มประชากรที่ศึกษาของหมู่บ้านแม่ปะ และหมู่บ้านแม่ชาน จำแนกตามการคัดเลือกจากประชาชน และที่เป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน

ประเภทกลุ่มประชากร	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง	
	หมู่บ้านแม่ปะ	หมู่บ้านแม่ชาน
ก. กลุ่มประชากรที่ได้รับคัดเลือกจากประชาชน		
1. ตัวแทนกลุ่มแม่บ้าน/พ่อบ้าน	1	1
2. ตัวแทนกลุ่มหนุ่มสาว	1	1
3. กรรมการ	6	6
ข. กลุ่มประชากรที่เป็นคณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.)		
1. ผู้ใหญ่บ้าน	1	1
2. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	2	2
3. ผู้ทรงคุณวุฒิ	1	1
รวม	12	12

ศูนย์วิทยพัชรากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การสร้างและเตรียมเครื่องมือสำหรับกาวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสังเกตและแบบสัมภาษณ์แบบลึกเกี่ยวกับบทบาทของผู้นำชุมชนในระดับท้องถิ่น ตามนโยบายของแผนพัฒนาชุมชน อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ : ศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านแม่ปะและหมู่บ้านแม่ฮาน โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร ตำรา วารสาร งานวิจัยต่าง ๆ ปรากฏว่าบทบาทของผู้นำชุมชนในระดับท้องถิ่น ตามนโยบายการพัฒนาชุมชนอำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ใน 7 ด้าน คือ

- 1.1 นโยบายด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
- 1.2 นโยบายทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ในลักษณะของการกระจายรายได้
- 1.3 นโยบายการพัฒนาปัจจัยพื้นฐาน สิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติในความสำเร็จของงาน
- 1.4 นโยบายด้านการพัฒนาจิตใจ และส่งเสริมความสัมพันธ์
- 1.5 นโยบายด้านการพัฒนาประชาธิปไตยขั้นพื้นฐาน การสร้างจิตสำนึกและความรับผิดชอบ
- 1.6 นโยบายด้านการประสานงานพัฒนาชนบทระดับตำบลในการวางแผนการปฏิบัติงาน
- 1.7 นโยบายการสนองนโยบายของรัฐ และการเพิ่มประสิทธิภาพของงานการพัฒนาให้ก้าวหน้าในการปฏิบัติงาน

2. รวบรวมข้อมูลด้วยการค้นคว้า เอกสารตำรา วารสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำข้อมูลที่ได้มาประมวลเป็นหลักในการสร้างข้อกระทง (Item) ในแบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์ ตามบทบาทในแต่ละด้านของผู้นำชุมชนในระดับท้องถิ่น ตามนโยบายของแผนพัฒนาชุมชน อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ รวมบทบาททั้งหมด 7 ด้าน ได้ข้อกระทงการสังเกตทั้งสิ้น 49 ข้อ และข้อกระทงของการสัมภาษณ์ 35 ข้อ

การประมวลข้อมูลจะนำเอาพฤติกรรมของบุคคลที่เป็นผู้นำต่อการพัฒนาชุมชนชนบท และจากคุณลักษณะของการเป็นผู้นำที่ดีของเรวัตี ไชยพาน (2523) พร้อมทั้งนำเอาแนวนโยบายแผนพัฒนาชุมชน อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ มารวบรวมเป็นหลักใหญ่แล้วนำมาแจกแจงเขียนเป็นประเด็นการสังเกต และสัมภาษณ์ระดับลึก

3. ในการทำแบบสังเกตและแบบสัมภาษณ์แบบลึกนี้ ได้กำหนดให้เป็นแบบที่มีคำถามที่ต้องการคำตอบแบบเฉพาะเจาะจง (Fixed Alternative Question) รูปแบบของคำถามที่ใช้สัมภาษณ์เป็นแบบที่ให้ผู้ตอบสามารถแสดงความคิดเห็นได้ (Open Ended Question) ถึงแม้ว่าจะมีการตั้งแนะคำถามเอาไว้ก่อนเพื่อความเป็นระบบในการสอบถามพูดคุยแลกเปลี่ยนก็ตาม แต่เป้าหมายหรือจุดเน้นมิได้อยู่ที่ตัวแบบสัมภาษณ์ แต่อยู่ที่ข้อมูลที่ได้มาซึ่งอาจนอกเหนือจากการมีแบบสัมภาษณ์ดังกล่าว จึงต้องเปิดโอกาสให้ผู้ตอบได้หยุดแสดงความคิดเห็นอื่น ๆ ได้คือ ให้ความยืดหยุ่น (Flexibility) ซึ่งอาจมีสิ่งที่ไม่อาจกำหนดไว้ล่วงหน้าจากการเก็บข้อมูลได้

4. เครื่องมือที่ใช้ประกอบการเก็บข้อมูล จะเจาะจงใช้เครื่องมือ 2 รูปแบบ คือ

4.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยยึดหลักการสังเกตของโกลด์ (Gold ; 1958) ที่แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

(ก) การสังเกตแบบมีส่วนร่วมโดยสมบูรณ์ (Complete Participant) ได้แก่ การที่ผู้วิจัยเข้าร่วมกิจกรรมโดยปกปิดบทบาทในฐานะที่เป็นผู้วิจัยไว้ แต่พยายามเข้าไปมีส่วนในกิจกรรมที่เกี่ยวกับผู้ที่ต้องการเข้าไปศึกษาให้มากที่สุด

(ข) การมีส่วนร่วมในฐานะที่เป็นผู้สังเกต (Participant as Observer) ได้แก่ การที่ผู้วิจัยเข้าร่วมในกิจกรรมและเปิดเผยเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ด้านการวิจัยของตนเอง แต่ไม่ใช้เวลาเข้าร่วมกิจกรรมในส่วนที่ไม่เกี่ยวกับการวิจัย

(ค) การสังเกตแบบไม่ได้มีส่วนร่วมโดยสมบูรณ์ (Observer as Participant) ได้แก่ การที่ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกต และสัมภาษณ์เป็นหลัก โดยพยายามเข้าไปมีส่วนร่วมให้น้อยที่สุด

ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสังเกตในแบบที่ 3 คือ การสังเกตแบบไม่ได้มีส่วนร่วมโดยสมบูรณ์ (Observer as Participant) ทั้งนี้เพื่อป้องกันการเข้าไปสังเกตในบทบาทของฐานะผู้วิจัย และการเป็นผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมน้อยลงได้ เนื่องจากผู้วิจัยมีความคุ้นเคยกับท้องถิ่นอยู่แล้ว ทั้งเป็นที่ยอมรับของบุคคลในชุมชนจึงไม่จำเป็นต้องสังเกตแบบมีส่วนร่วมอย่างสมบูรณ์

4.2 การสัมภาษณ์แบบลึก (In depth Interview) เป็นวิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างที่เป็นทางการ (Structured Interview or Formal Interview) และสามารถใช้อีกคำถามอื่น ๆ สัมภาษณ์เพิ่มเติมจากที่ได้ตั้งคำถามไว้โดยการผสมผสานเพื่อให้ได้ข้อมูลเพิ่มเติมให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังต่อไปนี้ คือ

1. ผู้วิจัยได้ขอให้บัณฑิตวิทยาลัยออกหนังสือขอความร่วมมือในการวิจัย ถึงหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ช่วยออกหนังสือถึงครูใหญ่ โรงเรียนหมู่บ้านแม่ปะ และแม่ชาน เพื่อให้ความสะดวกในการเข้าไปพักอาศัย ในช่วงระยะเวลาที่ออกไปทำการเก็บข้อมูล 3 เดือน คือ ระหว่างเดือน มกราคม - มีนาคม จากนั้นผู้วิจัยดำเนินขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้ คือ

1.1 นำหนังสือขอความร่วมมือจากบัณฑิตวิทยาลัย เดินทางไปยังอำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อขออนุญาตออกหนังสือถึงครูใหญ่โรงเรียนในหมู่บ้านแม่ปะ และแม่ชาน ได้ให้ความอนุเคราะห์ในการอำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูลที่หมู่บ้านดังกล่าว

1.2 นำหนังสือขอความร่วมมือในการวิจัยจาก หัวหน้าการประถมศึกษา อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ เดินทางไปพบและยื่นหนังสือต่อครูใหญ่โรงเรียนแม่ปะ และโรงเรียนแม่ชาน เพื่อขออนุญาตและขอความอนุเคราะห์ให้ความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูล ภายในหมู่บ้านทั้งสอง คือ

ก. หมู่บ้านแม่ปะ หมู่ที่ 6 ตำบลสะเมิงเหนือ ระยะทางห่างจากอำเภอสะเมิง 18 กิโลเมตร

ข. หมู่บ้านแม่ชาน หมู่ที่ 1 ตำบลแม่ชาน ระยะทางห่างจากอำเภอสะเมิง 13 กิโลเมตร

2. ผู้วิจัยเข้าไปอยู่ในหมู่บ้านทั้งสองสลับกัน ไปพักอาศัยโดยไปอาศัยนอนที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน บ้าง บ้านชาบบ้าง และหรือที่บ้านพักครูในหมู่บ้านบ้างตามความจำเป็น และตามความสะดวก ซึ่งผู้วิจัยจะเข้าไปอยู่ในหมู่บ้านละประมาณ 2 - 3 วัน แล้วย้ายไปอยู่อีกหมู่บ้านหนึ่ง ขณะที่เข้าไปอาศัยอยู่ ผู้วิจัยจะแทรกตัวเข้าไปในฐานะครูผู้สอน สอนให้กับเด็กนักเรียนประมาณวันละ 2 - 3 ชั่วโมง แล้วใช้เวลาว่างเดินเยี่ยมตามบ้านเพื่อสังเกตสภาพชุมชน ขนบธรรมเนียม และวัฒนธรรม พร้อมทั้งทำความรู้จักกับประชาชนภายในหมู่บ้าน โดยวิธีสร้างความสัมพันธ์ และอาศัย

หลักมนุษยสัมพันธ์วิทยาการเข้ากลุ่มชุมชน อีกทั้งการใช้จิตวิทยาการพูด การแนะนำตนเองและเข้าทางเด็กที่เป็นบุตรของผู้นำชุมชนในระดับท้องถิ่น เพื่อจะเข้าไปสังเกตพฤติกรรมผู้นำได้ง่ายและสะดวกขึ้น

ในการสังเกตนี้จะใช้แบบสังเกตพฤติกรรมผู้นำตามบทบาทที่แสดงออกมาตามนโยบายแผนพัฒนาชุมชน อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ 7 ด้าน มีประเด็นหัวข้อที่สังเกตอยู่ด้านละ 5 ประเด็น ใช้ระยะเวลาในการสังเกตประมาณ 2 เดือน คือ เริ่มสังเกตในเดือนมกราคม ถึง กุมภาพันธ์

และหลังจากสังเกตพฤติกรรมแล้วจะใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยได้อาศัยข้อได้เปรียบที่จะเข้าไปสัมภาษณ์ชนิดนี้ เนื่องจากผู้วิจัยเองนับได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนที่อยู่ในท้องถิ่นมานาน (10 ปี) จึงทำให้การสัมภาษณ์เป็นไปได้อย่างสะดวก และผู้นำก็จะให้ความเป็นกันเองอันส่งผลไปถึงการตอบคำถามจากการสัมภาษณ์ได้อย่างเป็นไปตามธรรมชาติ และตรงกับความจริงมากที่สุด ซึ่งผู้วิจัยกำหนดวันที่จะสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนในสามอาทิตย์แรกของเดือนมีนาคม ให้เสร็จสิ้นการสัมภาษณ์ คือ ในระหว่างวันที่ 1 - 20 มีนาคม 2535

ผู้วิจัยได้เลือกวิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างหรือการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Structured Interview or Formal Interview) ซึ่งตรงกับเงื่อนไขที่ผู้วิจัยมี คือ

- ก. ผู้วิจัยมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชุมชนที่จะเข้าไปศึกษาพอสมควร อันจะช่วยให้การตั้งคำถามได้ตรงกับสภาพความเป็นจริง และตีความข้อมูลจากการตั้งคำถามได้
- ข. เรื่องที่ผู้วิจัยศึกษาเป็นเรื่องเฉพาะเกี่ยวกับบทบาทของผู้นำที่ส่งผลไปถึงกลุ่มบุคคล และชุมชนที่ช่วยให้เกิดการพัฒนาชุมชนเท่านั้น

3. การใช้เครื่องมือการสังเกต และสัมภาษณ์ จำเป็นต้องอาศัยผู้มีความรู้เชี่ยวชาญ และเกี่ยวข้องกับเรื่องบทบาทของการเป็นผู้นำที่ส่งเสริมการพัฒนาชนบท ให้กับชุมชนและประชาชน เป็นผู้ตรวจแก้ไขแบบสังเกตและสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยได้กำหนดเค้าโครงของการสังเกต และสัมภาษณ์ไว้ 2 ท่าน และการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ จึงจำเป็นต้องมีผู้เชี่ยวชาญทางวิจัยเชิงคุณภาพได้ตรวจแบบสังเกต และสัมภาษณ์ดังกล่าวด้วยอีก 1 ท่าน รวมเป็น 3 ท่าน คือ

- ก. นายศักรภณ ศรีสุนงค์
- ข. นายนวล ชื่นดวง
- ค. ศาสตราจารย์ ดร.พัทยา สายหู

โดยผู้วิจัยได้ขอให้บัณฑิตวิทยาลัย ออกหนังสือขอเรียนเชิญผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ท่าน แล้วนำหนังสือขอเรียนเชิญไปยังผู้เชี่ยวชาญพร้อมกับแนบแบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์ไปพร้อมกันด้วย เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญได้ตรวจแก้ไข

4. นำแบบสังเกตและแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการตรวจแก้ไขแล้วมาปรับจัดทำเป็นแบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์ที่ได้มาตรฐานนั้น ไปทดลองใช้กับกลุ่มผู้นำในระดับตำบลละเมิงได้ ก่อนนำไปใช้จริงต่อไป

5. ผู้วิจัยจะศึกษาถึงวิถีชีวิตของกลุ่มทางสังคม และวัฒนธรรมที่มุ่งเน้นในความหมายของพฤติกรรม (Behavior) หรือการกระทำ (Action) ของบุคคลในสังคม หรือในกลุ่มที่ได้แสดงออกมาอย่างมีจุดหมาย ซึ่งเป็นลักษณะของการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnographic Research) โดยมีขั้นตอน สำคัญดังนี้

5.1 การเข้าสู่สนาม (ชุมชน) และการกำหนดบทบาทของผู้วิจัยในชุมชนนั้น (Entry to The Field and Establishing The Role) คือ ในขั้นแรกผู้วิจัยต้องทำตนเองให้คุ้นเคยกับสถานที่ สถานการณ์ สภาพแวดล้อมที่จะศึกษา โดยเฉพาะในหมู่บ้านแม่ชาน ซึ่งผู้วิจัยไม่คุ้นเคยกับประชาชนในหมู่บ้านนั้นเลย วิธีการที่ผู้วิจัยใช้ขณะที่เข้าไปสัมผัสในหมู่บ้านนั้นคือการเข้าไปปรึกษาครูที่สอนอยู่ในหมู่บ้านแม่ชาน ซึ่งผู้วิจัยรู้จักเป็นอย่างดีแล้ว และขอคำแนะนำสถานที่ภายในหมู่บ้านอย่างคร่าว ๆ สำหรับหมู่บ้านแม่ปะ ผู้วิจัยคุ้นเคยเป็นอย่างดีแล้ว ปัญหาในการเข้าชุมชนจึงไม่มี ขั้นตอนการเข้าไปศึกษาบทบาทผู้นำในหมู่บ้านมีดังนี้

ขั้นแรก เดินทาง โดยขับซีรอมอเตอร์ไซด์ส่วนตัวร่วมไปกับคณะครูที่สอน ในหมู่บ้านแม่ชาน พร้อมทั้งขอคำแนะนำ สถานที่ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในหมู่บ้าน ให้ผู้วิจัยทราบพอเป็นสังเขป

ขั้นที่สอง เข้าไปสอนหนังสือให้กับเด็กนักเรียนในโรงเรียนบ้านแม่ชาน และถือเป็นการแนะนำตนเองให้เด็กนักเรียนได้รู้จักในฐานะครูคนใหม่ ที่มาช่วยสอนเพียงระยะเวลาหนึ่ง ซึ่งเด็กนักเรียนจะเป็นผู้ที่ไปเผยแพร่ข่าวครูใหม่นี้ให้กับประชาชนในชุมชนทราบอันจะเป็นประโยชน์กับผู้วิจัยมากที่สุดเมื่อผู้วิจัยจะแทรกตัวเข้าไปทำความรู้จักกับประชาชนหรือผู้นำชุมชนได้โดยง่าย

ขั้นที่สาม สอบถามนักเรียนถึงชื่อผู้ปกครองของเด็กนักเรียนและสอบถามจากผู้สอนเดิม เพื่อให้ได้รายชื่อผู้นำที่ผู้วิจัยต้องการจะศึกษา

ขั้นที่สี่ ขณะเลิกเรียนแล้วจะเดินคุยไปเป็นเพื่อนกับเด็กนักเรียนเพื่อไปเยี่ยมเยียนบ้านผู้ปกครองที่เป็นเป้าหมายของการศึกษาวิจัย

ขั้นที่ห้า แนะนำตัวเองในฐานะครูคนใหม่ให้ประชาชนทราบ พร้อมทั้งพูดคุย เพื่อสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ซึ่งผู้วิจัยจะใช้เวลาในการแนะนำตัวเอง จนเป็นที่รู้จักของประชาชนในหมู่บ้านแม่ชานประมาณหนึ่งสัปดาห์

ขั้นสุดท้าย จะใช้เวลาตลอดช่วงระยะเวลาที่กำหนดในการศึกษาวิจัยศึกษาสภาพชุมชน การสังเกต และการสัมภาษณ์ จนเสร็จสิ้นกระบวนการในการศึกษา ทั้งนี้ผู้วิจัยขณะทำการวิจัย โดยเข้าหาประชาชนนั้นจะใช้หลักความสัมพันธ์ที่ดีต่อประชาชนอันเป็นลักษณะของสังคมชนบทที่ยอมรับในเรื่องการมีของติดไม้ติดมือมาฝาก และการทักทายปราศรัยเมื่อพบหน้ากันทุกครั้ง เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น จนเป็นที่ไว้วางใจของประชาชนในชุมชน จึงทำให้ทราบเรื่องราวต่าง ๆ ได้ดี โดยที่ประชาชนเขาจะไม่ปิดบังใด ๆ ทั้งสิ้น

นอกจากนี้จุดสำคัญของการเข้าชุมชน อยู่ที่ว่าผู้วิจัยจะต้องเข้าหาผู้นำชุมชนให้ได้ด้วย และผู้วิจัยได้เข้าไปแนะนำตัวกับผู้เฒ่าผู้แก่ และผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งจะเป็นผู้ที่ทำให้ผู้วิจัยเข้าถึงชุมชนได้ดีที่สุด เพราะที่วัดและที่บ้านของผู้ใหญ่บ้านจะเป็นจุดรวมของการมาชุมนุมของประชาชนในหมู่บ้าน

ในส่วนของหมู่บ้านแม่ปะ การเข้าสู่ชุมชนไม่ค่อยมีปัญหาใด ๆ เพราะผู้วิจัยจะเป็นที่รู้จักกันดีอยู่แล้วของประชาชนในหมู่บ้าน ทั้งนี้สภาพของชุมชน และการเข้าหาประชาชน จึงไม่เป็นอุปสรรคใด ๆ การเข้าหมู่บ้าน ผู้วิจัยใช้การขับซิมอเตอร์ไซด์เช่นกัน แม้ว่าทางจะลำบากกว่าหมู่บ้านแม่ชานมากแต่ก็ไม่มีปัญหาใด (10 ปี ที่สอนในหมู่บ้านปาลาน ซึ่งห่างเลยจากหมู่บ้านแม่ปะไป 4 กิโลเมตร)

5.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล (Collecting Data) จะเป็นการเก็บข้อมูลอย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยเครื่องมือช่วยในการศึกษาวิจัย คือ

5.2.1 การสังเกตแบบไม่ได้มีส่วนร่วมโดยสมบูรณ์

5.2.2 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

5.2.3 การใช้อุปกรณ์ทางเทคโนโลยีช่วยประกอบการศึกษาโดยการถ่ายภาพนิ่ง, สไลด์ และการอัดบันทึกเทปประกอบการสัมภาษณ์

5.2.4 การใช้แบบบันทึกข้อมูลที่สังเกตได้นอกเหนือจากที่ได้กำหนดเค้าโครงของการสังเกต และใช้บันทึกจากการสัมภาษณ์ที่อาจเป็นข้อมูลสำคัญช่วยให้การศึกษาวิจัยสมบูรณ์ขึ้น

5.3 การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) คือการใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ กัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน โดยการสังเกตควบคู่กับการซักถาม และศึกษาข้อมูลจากเอกสารของการพัฒนาชุมชนระดับอำเภอประกอบ เพื่อทดสอบให้แน่ใจว่าการวิเคราะห์และเก็บรวบรวมข้อมูลนั้นถูกต้อง (สุภาวงศ์ จันทรวานิช : 2531)

5.4 ความเที่ยงตรงของตัวงานวิจัย ใน 3 เรื่อง คือ

5.4.1 Phenomenological Validity คือ ผู้วิจัยจะได้รับการยอมรับจากผู้ถูกวิจัย จนพฤติกรรมที่แสดงออก จะเป็นไปโดยธรรมชาติ

5.4.2 Ecological Validity คือ การทำวิจัยในสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ

5.4.3 Contextual Validity คือ เป็นการวิจัยที่ศึกษาปรากฏการณ์หรือพฤติกรรมที่เป็นปกติธรรมชาติ

ในการใช้เครื่องมืออุปกรณ์ที่เป็นเทคโนโลยีนี้ จะใช้เก็บข้อมูลโดยทั่ว ๆ ไป แม้ว่าจะมิได้อยู่ในสภาพของการสังเกตหรือสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลมาช่วยประกอบยืนยันเพิ่มเติม

การวิเคราะห์ข้อมูล (Analysis of Data)

จะเป็นการตีความข้อมูลเชิงพรรณนาถึงวิธีใช้วัดของกลุ่มคนที่ศึกษาอย่างละเอียดลึกซึ้งจากการศึกษาวิจัยด้วยวิธีการสังเกต และสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นลักษณะของการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่เชื่อในทฤษฎีที่ว่า การกระทำของบุคคลก็ตี ปรากฏการณ์ทางสังคมก็ตี มิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นโดด ๆ แต่มีความสัมพันธ์ไม่โดยตรงก็โดยอ้อมกับสิ่งอื่น ๆ นั่นก็หมายความว่า การที่จะทำความเข้าใจการกระทำ และปรากฏการณ์แต่ละอย่างให้ลึกซึ้ง จำเป็นที่นักวิจัยต้องเข้าใจ "สิ่งอื่น ๆ" ที่เกี่ยวข้องนั้นด้วย ก็คือ ผู้วิจัยต้องศึกษาสภาพแวดล้อม วิถีชีวิต วัฒนธรรมของกลุ่มบุคคลที่ศึกษาด้วยนั่นเอง จึงจะสามารถตีความข้อมูลได้อย่างละเอียดลึกซึ้งและสมบูรณ์ที่สุด

ในการตีความข้อมูลผู้วิจัยจึง ได้อาศัยข้อมูลที่ได้จากการสังเกต และจากการบันทึกเทป การสัมภาษณ์มาถอดความวิเคราะห์ สังเคราะห์ รวบรวมความคิดเห็น แยกประเด็นการตอบคำถาม แล้วทำความเข้าใจเหตุการณ์ และบทบาทของผู้หน้าที่แสดงออกมาให้เห็น พร้อมกับเชื่อมโยงวิถีชีวิตทางโครงสร้างทางสังคม ศาสนา วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสาธารณสุข เป็นต้น นำมาประกอบร่วมกับกระบวนการศึกษาวิจัย โดยเน้นความหมายและกระบวนการ เช่น ข้อมูลประเภททำไม อย่างไร มากกว่าจะรู้เพียงว่าใครทำอะไร ซึ่งการให้ความสำคัญข้อมูลประเภทดังกล่าวนี้มาตีความในความหมายของผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัย

การเน้นกระบวนการ คือ การมองหาข้อมูลชนิดที่จะบอกว่าเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยสังเกตนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร ซึ่งผู้วิจัยเองจะหาข้อมูลเกี่ยวกับองค์ประกอบ หรือปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกัเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่ศึกษา และพยายามหาข้อมูลต่อเนื่องตลอดช่วงเวลา (Diachronic data) ที่เหมาะสมในการเก็บข้อมูลด้วย ซึ่งผู้วิจัยเองจึงได้กำหนดระยะช่วงเวลาที่ทำการเก็บข้อมูลในช่วงฤดูหนาว คือประมาณในเดือนตุลาคม 2534 - มีนาคม 2535 โดยกำหนดจะลงภาคสนามในเดือน มกราคม 2534 - กุมภาพันธ์ 2535 ทั้งนี้ โดยให้เสร็จสิ้นการเก็บข้อมูลภายในสัปดาห์แรกของเดือนมีนาคม 2535

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะรวบรวมข้อมูล 3 รอบ ดังนี้

รอบที่ 1 การสังเกต นำผลการสังเกตมาสังเคราะห์ โดยจะกระทำการสังเกตตามกรอบของการสังเกตที่พบในแต่ละครั้งที่สังเกต การสังเกตนี้จะเก็บข้อมูลที่สังเกตได้บันทึกไว้ให้มากที่สุดแม้ว่าสิ่งที่สังเกตอาจจะมีมากหรือนอกเหนือจากที่สังเกตตามกรอบของการสังเกต

รอบที่ 2 การสังเกตและสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ โดยมีให้ผู้ถูกสังเกตและสัมภาษณ์รู้ตัว พร้อมทั้งการสัมภาษณ์ประชาชนเพื่อยืนยันผลการสังเกต และสัมภาษณ์กลุ่มผู้นำ โดยจะสัมภาษณ์ประชาชนจำนวน 10 คน ในกลุ่มของหมู่บ้าน หมู่บ้านหนึ่งมี 8 - 10 หลังคาเรือน เพื่อตรวจสอบผลของการสังเกตแล้วสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการดังกล่าว

รอบที่ 3 การสังเกตและการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ ที่มีเค้าโครงการสัมภาษณ์พร้อมกับบันทึกเทปการสัมภาษณ์ และสัมภาษณ์ผู้นำในหมู่บ้านที่เป็นผู้นำทางศาสนา เพื่อยืนยันพฤติกรรม จากการสังเกตและสัมภาษณ์

เมื่อเก็บข้อมูลเรียบร้อยแล้ว นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ตีความข้อมูลในเชิงพรรณนาว่ากลุ่มผู้นำชุมชนในระดับท้องถิ่นที่อยู่ในรูปของคณะกรรมการหมู่บ้านแม่ปะที่มีระดับการพัฒนาที่จะต้องเร่งรัดพัฒนาอันดับที่ 1 นั้น มีพฤติกรรมการปฏิบัติงานได้เหมาะสมตามบทบาทสอดคล้องกับแผนนโยบายการพัฒนาชุมชนอำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ เพียงใดและกลุ่มผู้นำในหมู่บ้านแม่ชานที่มีระดับของการพัฒนาที่ถูกจัดว่าดีควรเร่งรัดพัฒนาในอันดับสุดท้าย เนื่องจากพัฒนาแล้วนั้น และมีเพียงหมู่บ้านเดียวในอำเภอสะเมิงนั้น ว่าผู้นำมีพฤติกรรมการปฏิบัติงานสอดคล้องกับแผนนโยบายการพัฒนาชุมชน และมีส่วนส่งเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชน ตามโครงการของจังหวัดได้จริงเพียงใด

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย